

Epp Siimo

– esimene Tallinna nais- linnaarhivaar

Epp Siimo on esimene naine, kes sai Eestis ühe teadusarhiivi juhatajaks. Pärast teda on nii Tallinna Linnaarhiivi kui ka teiste arhiivide eesotsas olnud lühemat või pikemat aega mitmeid naisjuhatajaid, mis on ka arusaadav, sest sõjaajargel ajal sai naistöötajate hulk Eesti arhiivides valdavaks.¹ Epp Siimost on aga põhjust rääkida kirjutada mitte niipalju feministliku diskursuse raames, vaid seoses sellega, et käesoleva aasta 3. veebruaril möödus tema sünnist 100 aastat.

Elfriede Marie Wilhelmine (Vilhelmine) Simenson, kellest sai aastal 1937 nime eestistades Epp Siimo, sündis 1904. aasta 3. veebruari

(vkj. 21. jaanuaril) hommikul kell 7.15 Narvas, või õigemini Narva lähedal linamanufaktuuris, kus tema isa Friedrich Simenson (1857–1945) töötas kassapidajana.² Simensonide pere elas siis manufaktuuri ametnikele mõeldud majas, ema Wilhelmine (sünd. Bilov/Bilow, 1859–1944)³ oli kodune. Elfriede Marie Vilhelmine ristiti 14. märtsil kodus pastor Tannenbergi⁴ poolt luterliku kombe kohaselt. Ristivanemateks olid vabriku direktor Otto Peltzer,⁵ notar Johannes Linnamägi, proua Maria Asberg (sünd. Nielander) ja neiu Elfrieda Douglas.⁶ Elfriede oli peres noorim, tal oli kaks vanemat venda ja kaks õde.⁷ Elfriede

¹ Pärast Epp Siimot juhtisid Tallinna Linnaarhiivi Aliide Vendre (Vain) 1950–1962, seejärel Edda-Cary Vendla 1962–1989.

² Friedrich Simenson oli esialgu olnud Narva linavabrikus kantseleiametnik, siis kassapidaja ehk laekur, pärast pensioneerumist 1918 või 1919 elas Narva linna piiril päritud talus, kus kasutas kõrge vanuse tõttu palgalise tööjõu abi. 1944. a. veebruaris oli perekond sunnitud sõjategevuse tõttu talust lahkuma ja talu hävis. Elas pärast naise surma kaugete sugulaste juures Virumaal.

³ Kodust sõjategevuse tõttu lahkumist elas rängalt üle, haigestus ja suri 1944. a. aprillis.

⁴ Ferdinand Gottlieb Tannenberg (28.VII 1831 Tallinnas – 15.IX 1909 Narvas), 1855. a. lõpetas Tartu Ülikooli (TÜ) usuteaduskonna, 1863. a. asus Narva ja oli Johannese kiriku saksa koguduse õpetaja kuni 1908. a-ni, 1866–1990 Mihkli kiriku ja 1866–1906 Peetri kiriku eesti koguduste pastor. Oli aktiivne avaliku elu tegelane, etendas silmapaistvat rolli eesti koguduste formeerimisel ja Peetri kiriku ehitamisel.

⁵ Otto Peltzer (1876–1907) oli Narva linavabriku juhataja.

⁶ Elfriede Simensoni ristimistunnistus TÜ üliõpilase isikutoimikus Eesti Ajalooarhiivis (EAA), 2100-1-14698, 6.

⁷ Jakob sündis 1887. a., õppis Riia Polütehnikumis ja oli insener Kreenholmi Manufaktuuris, aastatel 1939–1940 tehniline direktor, Rootsi aukonsul Narvas, 1941 küüditati ja tema edasise saatuse kohta puuduvad andmed. Friedrich sündis 1891, mobiliseeriti Esimese maailmasõja ajal ja jäi sõjas kadunuks.

Emilie (ka Siemenson, 1893–1977) töötas välisministeeriumis tõlgina, oli 1935–1937 Pariisi saatkonnas atašee, 1937–1938 Stockholmi saatkonnas ametnik, 1944 lahkus Eestist, elas 1948–1968 Brasiilias, seejärel USA-s. Kirjutas: Mälestuspilte välisteenistusest. – Meie Post 4, 1969.

Adele (1889–1980) abiellus Narva linnahaigla juhataja Reieriga (kes suri novembris 1940). Lahkus koos tütreaga 1944. a. Eestist, elas USA-s.

Simenson õppis Narva Linna I Reaalgümnaasiumis 15. septembrist 1919 kuni 11. juunini 1921 ja lõputunnistusel olid valdavalt “head” hinded, välja arvatud emakeel, matemaatika ja tööõpetus, mis olid “rahuldavad”.⁸

1921. aasta 13. septembril võeti Elfriede Simenson vastu Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonda,⁹ kus ta pühendus kunstiajaloo õpingutele. Kunstiajaloo õppejõuks oli Rootsi kutsutud prof. Tor Helge Kjellin¹⁰, kes oli Elfriede Simensoni põhiline erialaõpetaja. Teiste ainete õpetajatest võib nimetada antiikkunsti õppejõude prof. Johann(es) Bergmanni, kes oli samuti Rootsi päritolu, ja Peterburi ülikoolis koolituse saanud Pärtel Baumani (Halistet). Balti- ja Põhjamaade ajalugu õpetas soomlasest prof. Arno Rafael Cederberg, ladina keelt baltisakslane Paul Seeberg-Elverfeldt, üldajalugu prof. k.t. Hans Oldekop ja prof. Peeter Treiberg (Tarvel), vana-idamaade ajalugu prof. *emeritus* Aleksander Pri(i)dik, vene kirjandust lektor Boris Pravdin, eelajaloolist aega soome prof. Arne Michaël Tallgren, etnograafiat soome prof. Ilmari Manninen, kirjandust Gustav Suits jt.¹¹ Õppejõudude nimed räägivad juba iseenese eest, oma valdkondade heade asjatundjatena on neil meie kultuuriloos püsiv koht. Kõik kunstialased eksamid, samuti etnograafia, muinasteaduse ja vana ajaloo eksamid sooritas Elfriede Simenson hindele “väga hea”, ülejäänud olid hinnatud “heaga”, välja arvatud “rahuldav” pedagoogilises psühholoogias prof. Peeter Põllule ja loogikas dots. Konstantin Ramulile.¹² Ülikooliõpingud filosoofiateaduskonnas kunstiajaloo alal lõpetas Elfriede Simenson 1927. aastal, olles sooritanud eksamid kunstiajaloo – *laudatur*’i ulatuses, Eesti ja põhjamaade ajaloo, üldises ajaloo ja arheoloogias – *cum laude approbatur*’i ulatuses, etnograafias, eesti ja üldkirjanduses ning pedagoogikas – *approbatur*’i ulatuses.¹³

Elfriede Simensoni magistritöö “Narva

Hermanni kindlus. Kirjeldus ja ehitusajalugu” on saksa keeles käsitsi kirjutatud 81 kaustikulehel ning illustreeritud plaanide, jooniste ja fotodega.¹⁴ Uurimist oli ta alustanud juba 1924. aastal Helge Kjellini juhendamisel, nüüd oli seda magistritöö jaoks laiendatud ja täiendatud. Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna otsusega 14. märtsist ja ülikooli valitsuse kinnitusega 16. märtsist 1928 tunnistati Epp Siimo *magister philosophiae* kraadi vääriliseks kunstiajaloo alal.¹⁵

Tor Helge Kjellin, kes ise küll sellel ajal enam Tartu Ülikoolis ei õpetanud, on kirjutanud dekaadi palvel arvamuse prl. Simensoni töö kohta 8. detsembril 1927 Valdemarsvikis olles. Ta toob kõigepealt esile nõrgad küljed: ei ole kasutatud arhiiviallikaid, eelkõige Narva arhiivi ja Õpetatud Eesti Seltsi arhiivis säilitatavat Körberi käsikirjalist “Vaterländische Merkwürdigkeitenit”, ja töö tugineb vaid trükistele; probleeme on dateerimisega ja jääb ebaselgeks, kus on mõeldud linna ja kus kindluse asutamist või ehitamist; esitatud väiteid ei ole piisavalt põhjendatud; ei ole püütud tõmmata paralleele teiste Eesti kindlustega, mis oleks aidanud dateerimisraskusi lahendada. Siiski leiab prof. Kjellin, et tegemist on esimese Eestis ilmunud teadusnõuetele vastava uurimusega kindlustustest, mis tublisti suurendab meie teadmisi Hermanni kindluse kohta ja väärib seetõttu kõrgeimat hinnet “laudatur”.¹⁶

Teine arvamus pärineb prof. A. R. Cederbergilt, kes kirjutab oma 14. märtsil 1928 Tartus dateeritud hinnangus: “Tutvunenud prl. Elfriede Simenson’i *laudatur*-kirjutusega “Die Hermansfestung in Narwa. Beschreibung und Baugeschichte”, on minule mulje jäänud, et kirjutaja suure huviga on oma töö kallal töötanud ja terve hulga, võib olla koguni väärtuslikku ainetiku kogunud. Mis töö ajaloolisse küljesse puudub, on see küll võrdlemisi nõrgaks jäänud ja vastava ajaloolise kirjanduse ära kasutamata

⁸ EAA, 2100-1-14698, 3.

⁹ Matrikli nr. 2507, EAA, 2100-1-14698, 1.

¹⁰ Tor Helge Kjellin (24.IV 1885, Värmlandi lään – 17.X 1984, Filipstad, Värmlandi lään) pani aluse Eesti kunstipärandi järjekindlale uurimisele, olles 1922–1924 TÜ kunstiajaloo professor. Tema õpilased olid veel Voldemar Vaga, Leo Soonpää, Elsbet Parek jt. Asutas 1922 TÜ kunstiajalookabineti, uuris Eesti keskaegset kirikuarhitektuuri.

¹¹ TÜ õpiraamat: EAA, 2100-1-14698, 15-30.

¹² Eksamite protokoll, EAA, 2100-1-14698, 14.

¹³ Ajutine tunnistus filosoofiateaduskonna lõpetamise kohta 1.X 1927: EAA, 2100-1-14698, 32.

¹⁴ “Die Hermansfestung in Narwa. Beschreibung und Baugeschichte” TÜ raamatukogus: Diss. Tart. 272113.

¹⁵ TÜ diplom 12.VII 1928 nr. 2125: EAA, 2100-1-14698, 48.

¹⁶ H. Kjellini arvamus on kirjutatud saksa keeles: EAA, 2100-1-14698, 43-44p.

jätmine on silmatorkav; siiski peab kirjutajale teeneks lugema, et tema näituseks ei ole tarvitanud Körber`i fantastilisi teateid tema trükkimata kogus "Vaterländische Merkwürdigkeiten". See, mis teiseks torkab silma, on ainet puudutava tähtsana spetsiaalkirjanduse puudumine nagu Berner`i ("Handbuch der Bergerlichen Kunstaltümer"), Cori ("Bau- und Einrichtung der deutschen Burgen im Mittelalter") tööd ning eriti Ailio ja Schwindt`i uurimused Hämeenlinna ja Käkisalmen lossidest, mis minu arvates eriti tähtsad oleksid olnud ja tingimata tarvilikud võrdlus-materjali suhtes. Tööd läbi lugedes ei või mööda saada muljest, et kirjutaja kirjeldab koguni palju, kuid et vastavaid järeldusi on vähe tehtud, mille pärast töö kannab osalt materjal-kogu ilmet.

Arvesse võttes need küljed, mille pääle prof. Kjellin on tähelepanu juhtinud ja tema poolt avaldatud hinnang, arvaksin mina, et prl. Simenson`i töö vastuvõetav on *laudatur*-kirjutisena, kuid hindaksin seda kõige kõrgemalt hääks (*cum laude*).¹⁷

Peale jäi siiski prof. Kjellini ettepanek hinata töö kõrgeima hindega ja filosoofiamagistri diplom nr. 2125 anti Elfriede Simensonile välja 12. juulil 1928.

Pärast ülikooli lõpetamist 1927. aastal siirdus Elfriede Simenson esialgu Rakverre, kus leidis tööd Õpetajate Seminaris. Seejärel oli ta kümme aastat, 1929–1939 Põltsamaa Gümnaasiumis õpetaja. Üks tema õpilasi, Ülo Oll meenutab:

"Tunnis rääkis E. Siimo aeglaselt ja huvitavalt, sattumata mitte kunagi eriti hoogu, kuid ikkagi oli näha, et ta hingega kõne all olevatele sündmustele kaasa elas. Ta oli täpne, eriti kontrolltööde ja vastuste hindamisel. Ka meie klassi ajas ta tunnistuse hinnete järgi igal semestril pingeritta. Olgu öeldud, et õppeaasta oli meil nelja veerandisse jagatud ja iga veerandi lõpul pandi igas aines hinded välja. Et numbritel olid plussid ja miinused järel, siis kasutas klassijuhataja enda poolt väljatöötatud arvestussüsteemi: täis viis – 12 punkti, viis miinus – 11 punkti, neli pluss – 10 punkti, kolm – 9 punkti jne."¹⁸

Teine kunagine õpilane Harald Rebane

lisab: "E. Siimo oli autoriteetne õpetaja, tema tunde ei rikutud, ta ei vihastunud kunagi, kuigi õpilaste teadmiste hindamisel libises ta suust vahel terav sõna. E. Siimo õpetas ajalugu, loogikat ja psühholoogiat. Tavaks oli enne õpilaste küsitlemine, siis rääkis E. Siimo lühidalt n.ö. uut osa, mida järgnevas tunniks tuli õpikust täiendavalt õppida. Minu kooliaja paaril esimesel aastal oli E. Siimol uue osa jutustamisel mõttepausidel sõnakene "Nüüd", mis umbes kõlas nagu "nüüd". Hiljem see parasiitsõna kadus täielikult. Ja veel: E. Siimo kasutas sõja kuulutuse ettekäändena sõnakest "aiend".¹⁹

Suvevaheajal 1937 külastas Epp Siimo Pariisi ja järgmisel aastal Stockholm, et tutvuda sealsete muuseumide ja teiste kultuuriliste vaatamisväärsustega.

1940. aasta jaanuaris tuli Epp Siimo pooleks aastaks Tallinna Linnaarhiivi mittepalgalisele praktikandikohale, et omandada teadmisi arhiivinduse valdkonnas. Sama aasta septembris kinnitati ta palgalisena ametisse teadusliku töötajana ja septembris 1941 tõusis Epp Siimo juba linnaarhiivari asetäitja kohale.

1944. aasta märtsipommitamise käigus hävis nii Rüütli t. 8/10 asunud Tallinna Linnaarhiivi hoidla kui ka samas kõrval olnud Epp Siimo elupaik, kööktuba majas Rüütli t. nr. 6-10. Päästetöid Tallinna Linnaarhiivis 9.–10. märtsi öösel kirjeldab Epp Siimo oma aruandes suure põhjalikkusega, kuid jätab enda isiku tagasihoidlikult tahaplaanile.²⁰ Seevastu hindab Tallinna Linnaarhiivi juhataja Rudolf Kenkmaa Epp Siimo ennastsalgavat tegevust arhiivi päästmisel: "Asutuse abijuhataja ning valveametnik E. Siimo, kes elas samas kõrvalmajas, asus viivitamatult kõigi käepärast olevate ja mõeldavate vahenditega ohustatud arhiivihooone kaitsele, loobudes täielikult oma isikliku varanduse päästmisest. Siiski ei andnud tema äärmised pingutused, ei 4–5 mehelise saksa politseisalga abi, kes esimese pommirünnaku lõppedes kohale ilmus ega ka väljakutse peale kl. 21.15 autopritsiiga saabunud tuletõrjemeeskonna tegevus soovitud tulemusi. [– – –] Säärases äärmiselt ohtlikus, ebakindlas ja täiesti lootusetuna näivas olukorras ei

¹⁷ A. R. Cederbergi arvamus on eestikeelne: EAA, 2100-1-14698, 45-45p.

¹⁸ Loomakasvatusteadlane, põllumajandusdoktor Ülo Oll (1927–1997) õppis Põltsamaa progümnaasiumis 1938–1944 ja on kirjutanud "Mälestusi Põltsamaast", Tartu, 1995.

¹⁹ Harald Rebane õppis Põltsamaa Ühisgümnaasiumis aastatel 1933–1938. Väljavõte on tema kirjast Tallinna Linnaarhiivi juhataja asetäitjale Lea Kõivule 29. veebruarist 2004.

²⁰ Vt. Tallinn tules. Dokumente ja materjale Tallinna pommitamisest 9./10. märtsil 1944. Koostanud Jüri Kivimäe ja Lea Kõiv, Tallinn, 1997, lk. 101–104.

Epp Siimo isikutunnistus.

jäänud arhiivi valveametnikul teist valikut kui lahkuda tuletõrjuja Labo nõuandel koos temaga põlevast hoonest Rataskaevu tänava suunas, võttes endaga kaasa kõige tähtsamad arhiivitoimikud (nn. fonditoimikud), nimestikud ja neile lisaks veel kõige väärtuslikumaid ürikuid ja teisi hädavajalikke esemeid nii palju, kui jaksas. [— —] Hommikuvälge saabudes võimaldus arhiivihoonesse tagasi pöörduda ka valveametnikul Siimo I. Ta oli südaööl lahkudes oma kandamiga esiteks peatunud ühe teatavat kaitset pakkunud õuevärava võlvi all, siis siirdunud “Eesti Sõna” toimetuse varjendisse, sealt vahepeal käinud vaatamas, kas Eesti Panga teraskambrisse evakueeritud kõige väärtuslikumad arhivaalid pole kannatada saanud²¹ või ohustatud ja viimaks päästetud arhiivivarad Toompeale Tallinna Keskarhiivi hoiule viinud.

[— —] Tänu prl. Siimo energilisele esinemisele õnnestus tal Toompealt, Saksa korrapolitseilt major Schöler'i kaudu abiks saada meeskond, mis koosnes umbes 20 eestlasest.”²² Nende abil viidi põlevast arhiivihoonest veel päasta suudetud arhivaalid Rootsi kirikusse, mis imekombel oli tulest tervena pääsenud.

Epp Siimo tegevus arhiivivarade päästmisel leidis ka ametivõimude poolset tunnustust ja teda premeeriti 200 riigimarga suuruse rahalise autasuga. Epp Siimo otsustas aga temale omase tagasihoidlikkusega autasust loobuda. Ta põhjendab autasust loobumist: “...kuna mina nimetatud ööl ainult jõudumööda Linnaarhiivi ametnikuna oma kohust täitsin. Palun nimetatud summa sisse maksta ERÜ²³ arvele õhurünaku läbi kannatanud laste heaks.”²⁴

Saksa okupatsioonivõimud, kes valmistusid

²¹ Kõige väärtuslikumad arhivaalid paigutati Eesti Panga teraskambrisse juba 1942. aastal.

²² Tallinna Linnaarhiivi juhataja Rudolf Kenkmaa aruanne Tallinna Linnavalitsuse haridusosakonnale arhiivile tekitatud kahjust, 8.V 1944: Tallinn tules. Dokumente ja materjale Tallinna pommitamisest 9./10. märtsil 1944. Koostanud Jüri Kivimäe ja Lea Kõiv, Tallinn, 1997, lk. 117–121.

²³ Eesti Rahva Ühisabi.

²⁴ Tallinn tules, lk. 105.

Eestist lahkuma, kavatsesid siit olulisemad kultuurivarad evakueerida – märtsipommitamise häving andis selleks hea ettekäände. Rahvuslikult meelestatud ringkonnad olid aga kultuurivarade Eestist väljaviimise vastu ja pidasid õigeks need viia varjule maakirikute ja mõisate keldritesse. Suur osa Tallinna Linnaarhiivi vanemast ja väärtuslikumast osast, mis oli varjul Eesti Panga terashoidlas, pakiti sisse ja viidi ajavahemikus juuni–september 1944 esialgu Ida-Preisimaale Schlodieni lossi, hiljem sealt edasi Saksamaale.²⁵ Tänu arhiivi abijuhataja Epp Siimo tegevusele, kes toimetas salaja kõrvale viis kastitait Eesti ajaloo seisukohast eriti olulisi dokumente – Lüübeki õigused 1257. ja 1282. aastast, Kullamaa kiriku vakuraamat 1524.–1532. aastast, Eesti esimese säilinud trükise, Wanradt-Koelli katekismuse 11 lehefragmenti, Pühavaimu kiriku õpetaja Georg Mülleri jutlused 1600.–1606. aastast ja veel paljud teised –, mis viidi varjule Toompeale Riigi Keskarhiivi keldrisse.²⁶

Kui Tallinna Linnaarhiivi senine juhataja Rudolf Kenkmaa määrati Riigi Keskarhiivi (Riigiarhiivi) etteotsa, siis nimetati Epp Siimo alates 1944. aasta 1. novembrist Tallinna Linna ja Harju Maakonna Riikliku Arhiivi juhataja ajutiseks kohusetäitjaks. Esmaseks ülesandeks oli arhiivile uue hoone leidmine, sest vana oli tules hävinud. ENSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 29. märtsist 1945, nr. 251 kohustati Tallinna Linna TSN Täitevkomiteed andma arhiivile ruumid pinnaga 1800 ruutmeetrit. Täitevkomitee andiski arhiivile osaliselt korras maja Lai t. 40, kus oli pinda küll kõigest 540 ruutmeetrit. Ühtlasi eraldati vabariiklikust eelarvest remondiks 140 000 rubla ja 1946. aasta lõpuks oli hoone remont lõpule viidud.²⁷

Hoonet ei saanud siiski sisseseade puudumise tõttu kasutusele võtta enne järgmise aasta august. Arhiivi kasutada jäi ka hoidla aadressiga Olevimägi 14.

Üritati leida sakslaste poolt Ida-Preisimaale evakueeritud Tallinna Linnaarhiivi dokumente. Selleks komandeeriti arhiivi juhataja Epp Siimo ja teaduslik töötaja Osvald Kerem 1945. aasta veebruaris–märtsis Ida-Preisimaale, kus selgus, et Schlodienist on Punaarmee lähenedes Tallinna Linnaarhiivi varad edasi viidud Saksamaale.²⁸ Kuna arhiivi uus asukoht oli teadmata, siis tuli tühjal tagasi pöörduda. 1945. aasta juunis–juulis reevakueeriti sõja eest Järlepassse ja Munalaskmesse varjule viidud arhiivimaterjalid. Osa arhivaale oli ka Risti kiriku käärkambri, kus need olid aga kannatada saanud ja seetõttu juba varem tagasi toimetatud. Linnaarhiivi toodi tagasi ka Linnamuseumis, Raekojas, Eesti Pangas, Pikk t. 17 ja 26, samuti Toompeal Keskarhiivi ruumes olnud arhiivimaterjalid. Ajavahemikul 1944–1950 võeti arhiivi vastu 310 arhiivifondi 85 211 säilikuga.²⁹

Epp Siimo oli kohakaaslasena 1944. aasta 1. oktoobrist kuni 1947. aasta märtsini ka Tallinna Linnamuseumi juhataja. Muuseumis olid samuti kõige akuutsemaks remondiküsimused³⁰ ja reevakueerimine. 1. jaanuarist 1945 võeti Linnamuseumi teaduslikuks töötajaks Magda Hermat,³¹ varem olid peale juhataja palgal vaid tehnilised töötajad: raamatupidaja, koristaja ja valvur. 1945. aasta juunis avati külastajatele Peeter I maja Kadriorus ja septembris peahoones püsinäitus Tallinna ajaloo. Punased kultuurijuhid ei jäänud aga väljapaneku ja muuseumi senise tööga rahule, kuna puudus nõukogulik suunav idee. Epp Siimo pooldas eelkõige hädatarviliku fonditöö tegemist ja

²⁵ Vt. lähemalt: W. Lenz. Die Verlagerung des Revaler Stadtarchivs. – Reval. Handel und Wandel vom 13. bis zum 20. Jahrhundert. Hgg. von N. Angermann und W. Lenz. Schriften der Baltischen Historischen Kommission. Band 8, Lüneburg, 1997, lk. 397–443.

²⁶ Eesti NSV arhiiviasutuste ajaloo teatmik 1883–1957, Tallinn, 1976, lk. 89.

²⁷ Peavarju kaotanud E. Siimo oli esialgu leidnud ulualuse tuttavate korteris, seejärel oma kolleegi ja ülemuse R. Kenkmaa juures. Nüüd sai E. Siimo arhiivi ka ametikorteri. Vallandamisel ta muidugi kaotas selle ja siis võttis suur ajaloo huviline ja endine Pirita Kaunistamise Seltsi esimees A. Strutzkin ta enda majja Pirital Männi t. 1, kus väikeses katusealuses toakeses elas E. Siimo elu lõpuni.

²⁸ E. A. Vendla. Tallinskomu gorodskomu gosudarstvennomu arxivu 90 let. – Eesti NSV arhiivid. Tallinna Linna Riikliku Arhiivi 90. aastapäevale pühendatud juubelikonverentsi materjalid, Tallinn, 1974, lk. 11–12.

²⁹ Eesti NSV arhiiviasutuste ajaloo teatmik 1883–1957, lk. 90; Tallinna Riiklik Keskarhiiv 1883–1983, Tallinn, 1983, lk. 9.

³⁰ Linnamuseum asus Paksus Margareetas ja selle kõrvalhoones. Põhjalikum remonti vajas Peeter I maja Kadriorus. 1942. a. oli muuseumi kasutusse antud Huecki maja Lai t. 29.

³¹ M. Hermat läks 1946. a. lõpus Ajaloomuuseumi ja tema kohale võeti muusikaloolane Hillar Saha, kes töötas sellel kohal kuni surmani 1981. a.

peremeheta vara muuseumisse kogumist, mis tal mingil määral õnnestus siiski ka läbi suruda. 24. mail asus muuseumit juhtima geodeet Nikolai Hurt, kellele Epp Siimo asjaajamise üle andis. Tüliküsimusena jäi üles kuue mustpeade tooli saatuse, mis olid restaureeritud linnaarhiivi rahadega, kuid olid muuseumis koos teiste mustpeade varadega arvele võetud. Vaidluse lõpetas linna täitevkomitee esimees A. Hendrikson, kelle otsusega jäid toolid arhiivile, kus nad asuvad tänaseni.³²

1947. aasta 1. oktoobrist määrati Epp Siimo Tallinna Linna ja Harju Maakonna arhiivi juhataja kohale. Tartu Riikliku Ülikooli Õpetatud Nõukogu otsusega nr. 24 1947. aasta 10. oktoobrist kinnitati Epp Siimole magistratöö “Die Hermannsfestung in Narva. Beschreibung und Baugeschichte” alusel kunstiteaduse kandidaadi teaduskraad.³³

1949. aasta 22. augustil Eesti NSV Siseministeeriumi arhiivide osakonna ülema kapten Organovi³⁴ poolt allakirjutatud Epp Siimo ametialane iseloomustus on igati positiivne: “Praktilises töös algatusvõimeline, korralik ja kohusetundlik. Talle usaldatud tööga tuleb igati toime: nii materjalide teaduslik-tehnilise korraldamisega, uurimistööga ja majandusliku poolega. Arhiivis töötatud ajaga on sm. Siimo saavutanud: arhiivihoidla jaoks täiendavate ruumide saamise ja kogu arhiivihoonde remontimise. Saksa okupatsiooni ajal püüdis kõikide abinõudega takistada dokumentide väljaviimist Saksamaale. Võõrkeelte teadmine, samuti paleograafia, mis on vajalik praktilises töös, sest et nimetatud arhiivis säilitatakse dokumente alates XII sajandist, valdab dokumentide arvestust ja kiiret leidmist. 1948–49 õppeaastal võttis aktiivselt osa poliitilistest õppustest marksism-leninismi aluste omandamiseks, läbitud kursuse lõpetas eeskujulikult.”³⁵

Vaatamata tublile arhiivitööle kaotas Epp Siimo pärast kurikuulsat Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei VIII pleenumit³⁶ oma koha. 1950. a. 12. juunist Epp Siimo “vabastati ametikohustest, kuna teda ei ole võimalik edaspidi kasutada”.³⁷ Tema kohta oli juba 1946. aasta 21. novembril alustatud erikontrolli. Selle tulemusel tuvastati 1948. aasta märtsis täiesti salajasse kausta kogutud materjalide põhjal, et kuigi kontrollitava enda kohta Nõukogude repressiivorganite silmis kompromiteerivaid andmeid leida ei õnnestunud, siis tema vend Jakob Friedrichi poeg Simenson “kuulus kodanlikul ajal kontrrevolutsioonilise kodanlikku parteisse “Isamaaliit” ja oli kontrrevolutsioonilise organisatsiooni “Kaitseliit” auliikmeks. Kodanliku korra ajal Eestis oli Simenson Rootsi aukonsuliks Narva linnas ja oli Kreenholmi Manufaktuuri Saksamaale põgenenud endise omaniku – Knoppi – isiklik sõber. Olles vaenulikult häälestatud olemasolevasse korda, kontrollitava vend Simenson, J. F. kui Narva Kreenholmi Manufaktuuri peainsener, ei näidanud initsiatiivi Kreenholmi vabrikutehnikute protsesside korraldamisel ja parandamisel. Endiste vabrikute omanike põgenedes nimetasid nad Simensoni enda esindajaks Eestis. J. F. Simensoni poeg arreteeriti ja mõisteti NSVL Siseministeeriumi erinõupidamise otsusega 4. märtsist 1942, kui nõukogude korrale ohtlik element viieks aastaks paranduslike tööde laagrisse. Vabanes 9. märtsil 1943. aastal Sevrallaagrist³⁸ NKVD ja NSVL Prokurööri direktiivi alusel 23. oktoobrist 1943. Tema praegune asukoht teadmata.”³⁹

Oma venna ja vennapoja kohta pidi Epp Siimo 28. oktoobril 1949 kirjutama seletuskirja, kus teatab, et seoses suure vanusevahe ja kõrgi iseloomuga puudusid tal praktiliselt sidemed vennaga, vennapoeg – Jakob Jakob poeg Simenson – olevat aga tema teada

³² Vt. lähemalt: A. Golovkova. Sõjajärgsed aastad Paksus Margareetas ja E. Siimo mälestuskatkeid Tallinna Linnamuseumi 1944.–1947. aasta tööst, üles kirjutanud K. Deemant. – Tallinna Linnamuseumi aastaraamat 2000/2002, Tallinn, 2002.

³³ Epp Siimo isiklik toimik siseministeeriumi fondis Eesti Riigiarhiivi Filiaalis (ERAF) 1-2-20353, 16. Vastav märge on tehtud ka ülikooli raamatukogus säilitatava magistratöö tiitellehele: Diss. Tart. 272113.

³⁴ Mihhail Organov oli Eesti NSV Siseasjade Rahvakomissariaadi Arhiivide Osakonna ülem 25.XI 1944–12.III 1952.

³⁵ ERAF, 1-2-20353, 15.

³⁶ Pärast 1950. a. märtsis toimunud pleenumit tõrjuti rahvuslik “kodanlike natsionalistide” kaader kõrvale, juhtivatele kohtadele said valdavalt nn. Venemaa eestlased, samuti venelased.

³⁷ ERAF, 1-2-20353.

³⁸ Põhja-Uurali vanglatesüsteemist.

³⁹ A. I. Mäeveci koostatud erikontrolli kokkuvõtte ENSV NKVD Epp Siimo biograafilise mineviku erikontrolli toimikus, dateeritud 31.X 1949: ERAF, 1-2-20353, 21-22p.

1940.–41. a. lahkunud välismaale, kus töötanud kas Saksamaal või Tšehhoslovakkias. Tema arreteerimisest polevat Epp Siimo teadlik.⁴⁰ Erikontrolli tulemusel tehti ettepanek võtta sm. Siimo, Epp Friedrichi tütar arvele kui “kvaliteedilt mittekomplekteeritav”,⁴¹ mistõttu ta oma töökoha kaotaski.⁴² See tähendas, et “märk” on küljes ja seetõttu on raskusi erialase töö leidmisega. Siiski õnnestus Epp Siimol leida arhiivitööd erinevates asutustes “mittekoosseisulisena”. See ei võimaldanud aga äraelamist ja nii töötas Epp Siimo aastatel 1951–1952 Põhja Kõrgepingele Elektrivõrkudes sekretärina, seejärel 1952–1954 Tallinna 17. Keskkoolis laborandina ja 1954–1957 artellis “Täht” köitetöölise ja arhiivitööjõuna.⁴³ Alles 1957. aasta 18. veebruarist õnnestus tal taas saada erialast tööd Ajaloomuuseumis, kus ta oli tegelikult mittekoosseisulisena olnud juba 1952. aastast. Epp Siimo võeti vanema teadusliku töötaja kohale, mis vabanes seoses sellel ametikohal olnud Magda Hemati pensionile jäämisega. Tööleasumisel võttis Epp Siimo temalt üle muuseumi dokumentaalmaterjalide fondi. Vanemteaduri ametikohal töötas Epp Siimo kuni pensionile jäämiseni 17. mail 1965. aastal. Dokumendikogu asus Kohtu tänaval endise Provintsi muuseumi hoone keldris, samas oli ka Teaduste Akadeemia raamatukogu Baltica osakond, kus töötasid Voldemar Miller ja Kyra Robert, kellega Epp Siimo lähemalt läbi käis, Ajaloomuuseumi töötajad asusid Pikal tänaval ja nendega Epp Siimol lähemat läbikäimist ei kujunenud. Kuigi ta oli kaastöötajate suhtes distantseerunud hoiakuga, oli ta väga abivalmis, kohusetundlik, järjekindel ja korrektne. Epp Siimo pidas õigeks Ajaloomuuseumi suure ja rikkaliku arhiivi korraldamist arhiivides tavaks olevate põhimõtete järgi ja viis selle ka ellu, kuigi kohtas mõningast mittemõistmist ja sellest tingitud vastuseisu muuseumi juhtkonna poolt. Ta koostas ka Ajaloomuuseumi dokumendikogu kohta teatmiku, mida küll kahjuks trükkis an-

tud ei ole, kuid mis leiab tänaseni paljudatud kujul kasutamist. Epp Siimo astus otsustavalt ja edukalt vastu Eesti NSV Siseministeeriumi arhiivide osakonna juhataja Muzõkantova⁴⁴ plaanile Ajaloomuuseumi arhiivkogu üle võtta ja jagada see Tartus asuva Eesti NSV Ajaloo Riikliku Keskarhiivi ja Tallinnas asuva Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riikliku Keskarhiivi vahel ära. Pensioneerumisotsuse võttis Epp Siimo vastu seetõttu, et ta oli vastu tahtmist valitud muuseumi ametiühingu esimeheks.⁴⁵

Väikestele pensionile teenis Epp Siimo lisa hooajalise aiatöölisena Pirita lillekasvatustasuvahois ja Tallinna Botaanikaaias. Need olid olnud harivad rohimised teiste kaastöötajate jaoks, kes töö käigus said Epp Siimo käest kuulda palju huvitavat kultuuriloost. Oma maja juurde Pirital oli Epp Siimo rajanud keldrikoopa katusele suurepärase kiviktaimla, mis mõningate kaotustega kestab tänaseni.

Epp Siimo oli Tallinna Linnaarhiivi tööle tulles astunud Tallinna Ajaloo Seltsi liikmeks. Nõukogude võim likvideeris selle seltsi nagu teisedki ja alles 1950. aastate teisel poolel hakkasid linnaajaloo huvilised taas koonduma, tehes seda esialgu majavalitsuse, seejärel Arhitektuurimälestusmärkide Kaitse Inspeksiooni juures.

Voldemar Miller meenutab: “1961. aastal ütles Epp Siimo (endise Tallinna Ajaloo Seltsi liige) lõpuks avalikult välja juba varem mitmes peas liikunud mõtte: Tallinna Linnamuuseum peab juba oma töö huvides olema huvitatud kodulinna igakülgsest uurimisest, sellepärast on õigem minna selle juurde.”⁴⁶

Tallinna Linnamuuseumi kodu-uurimise ringi asutamiseni jõuti 28. aprillil 1963. aastal ja Epp Siimo oli selle aktiivne liige. Seltsi vestluskoolesolekutel esines Epp Siimo mitmete tõsisel uurimistööl põhinevate ettekannetega, mis jätsid kuulajatele sügava mulje. Epp Siimo pooldas tuliselt Tallinna Ajaloo Seltsi nime taastamist, kuigi seda ei ole tänaseni sündinud.⁴⁷ Tema põhjalikud ja metoodiliselt laitmatud artiklid

⁴⁰ ERAF, 1-2-20353, 20.

⁴¹ Začislit´ v kačestvennoj nekomplekt.

⁴² Hiljem on Epp Siimo Ajaloomuuseumis oma elulookirjelduses maininud, et ta lahkus ametist perekondlike põhjustel.

⁴³ Epp Siimo isikutoimik Ajaloomuuseumi arhiivis: nimistu 2-k, säilik 36.

⁴⁴ Maria Muzõkantova oli Eesti NSV Siseministeeriumi arhiivide osakonna juhataja 12.III 1952–16.XI 1960.

⁴⁵ Sirje Annisti meenutus Epp Siimo mälestuskonverentsil Tallinna Linnaarhiivis 12.III 2004.

⁴⁶ V. Miller. Tallinna Linnamuuseumi kodu-uurimise ring. – Vana Tallinn IV (VIII) Tallinn, 1994, lk.126.

⁴⁷ Marju Vilbaste meenutus Epp Siimo mälestuskonverentsil Tallinna Linnaarhiivis 12. III 2004.

ilmusid ajakirjades Keel ja Kirjandus ja Eesti Loodus, samuti ajalehtedes.⁴⁸

Epp Siimo suri 21. augustil 1991. aastal ja on maetud Tallinna Metsakalmistule.⁴⁹ Tema isikufond moodustati Tallinna Linnaarhiivis juba eluajal,⁵⁰ pärast surma täiendati seda ja praegu on fondis R-203 121 säilikut, mille korraldamine lõpetati 1997. aastal.⁵¹ Epp Siimo isikufondi mahukama osa moodustavad ettekannete ja artiklite käsikirjad, retsensioonid ja ajaloolised õiendid jm. käsikirjalised materjalid, samuti on hulgaliselt uurimistöö käigus tehtud väljakirjutusi ja märkmeid. Veel sisaldab fond isiklikke dokumente, fotosid ja kirjavahetust sugulastega, eriti õdedega USA-s, aga ka õepoeg Endel Reieri kirju Siberist. On ka mitmesuguseid trükiseid: ajalehti, ajakirju, separaate E. Siimo artiklitest, tema uuritavatel teemadel ilmunust või talle kolleegide poolt kingitud.

Epp Siimo 100. sünniaastapäeval käisid Tallinna Linnaarhiivi töötajad pr. Marju Vilbaste juhtimisel Epp Siimo haual, kuhu asetati endise kolleegi mälestuseks lilled. 12. märtsil peeti aga Tallinna Linnaarhiivis Epp Siimo mälestuskonverents, kus temast rääkisid Lea Kõiv, Sirje Annist, Marju Vilbaste, Eve Peets, Hjalmar Märskä ja allakirjutanu. Avati ka näitus Epp Siimo elust ja tegevusest, mille koostasid Merle Sutt ja Lea Kõiv.

Peep Pillak

⁴⁸ Vt. näiteks: E. Siimo. Literaatide vestlusing Tallinnas. – Keel ja Kirjandus 1972, nr. 10, lk. 616–621; F. J. Wiedemanni pedagoogilisi seisukohti. – Keel ja Kirjandus 1979, nr. 10, lk. 624–628; Õpetatud Eesti Seltsi eelloost. – Keel ja Kirjandus 1983, nr. 7, lk. 369–374 ja nr. 8, 441–446.

⁴⁹ Ainukese teatmikuna annab Epp Siimo eluloo: Tallinna Linnamuseumi kodu-uurimise ring 1963–2000. Ringi liikmete biograafiline teatmik. Koostanud Marju Vilbaste, Tallinn, 2000, lk. 202–203.

⁵⁰ Fond R-203, mis sisaldas 4 säilikut aukirju aastatest 1945–1964, on juba väljaandes Eesti NSV Tallinna Riikliku Keskarhiivi arhiivifondide lühiteatmik 1257–1975, Tallinn, 1976, lk. 197.

⁵¹ Tallinna Linnaarhiivi kogude loend. Koostanud Lea Kõiv, Merle Sutt, Katrin Vesterblom, Tallinn, 2002 lk. 182. Vt. ka Merle Suti koostatud ajaloolist õiendit Epp Siimo isikufondi nimistus.